

YKSITYISOIKEUDELLINEN VASTUU ARVOKETJUSTA

1 Johdanto

Ympäristövastuu, yhteiskuntavastuu ja ihmisoikeusvastuu ovat nousseet trendiksi kansainvälisessä liiketoimintaympäristössä. Tällä trendillä on luonnollisesti myös merkittävä oikeudellinen ulottuvuus. Esimerkiksi alati lisääntyvät kansalliset yritys vastuulait pakottavat yritykset raportoimaan yhteiskunnallisista vaikutuksistaan huomattavasti aiempaa yksityiskohtaisemmin. Vaikka nykyään voikin hyvällä syyllä puhua yritys vastuun oikeudellistumisesta, monet sen olennaisista *yksityisoikeudellisista vastuukysymyksistä* ovat jääneet epämääräisiksi. Vastaako yritys vain omassa toiminnassaan aiheutuneista yritys vastuuliitännäisistä vahingoista vai onko sillä vastuu myös kotimaisten tai ulkomaisten kumppaniensa toiminnasta? Mitä merkitystä on sillä, onko kyse tytäryhtiöstä vai sopimus kumppanista? Mihin vastuu perustuu, miten se voidaan todeta ja voiko sitä rajoittaa? Minkä oikeudellisen järjestelmän puitteissa mahdolliset vastuuongelmat ratkaistaan, kun kyse on rajat ylittävstä yritystoiminnasta?

Tässä kirjoituksessa tarkastelemme yksityisoikeudellisen vastuun alaa tuotannon ylikansallisesa *arvoketjussa*. Tarkoituksenamme on selvittää, miten kysymys yrityksen vastuusta sen ulkomaisen tytäryhtiön tai sopimus kumppanin toiminnassa ilmenneistä yritys vastuuliitännäisistä vahingoista on ratkaistu viimeaikaisessa kansainvälisessä

oikeuskäytännössä, ja arvioida sen perusteella hahmottuvaa *arvoketjuvastausta*. Kirjoitus keskittyy oikeusvertailevasti siihen, miten tuomioistuimet ovat eri oikeusjärjestyksissä hahmottaneet *johtoyrityksen* yksityisoikeudellista arvoketjuvastausta, mutta sen analyyttinen viitekehys rakentuu laajemmalle perustalle, jota raamittaa etenkin moderni arvoketjuteoria. Vaikka kirjoituksessa hahmoteltu arvoketjuvastuu voi soveltua myös muunlaisten ylikansallisten vastuuasemien arviointiin, tässä kirjoituksessa rajaamme sen käyttöalan ylikansallisen tuotannon herättämiin yritys vastuukysymyksiin.

Kirjoitus rakentuu seuraavasti. Jaksossa 2 esittelemme arvoketjukäsitteen taustaa, merkitystä ja sääntelyviitekehystä sekä yksityisoikeudellisen vastuun keskeisiä ongelmia arvoketjuissa. Jaksossa 3 tarkastelemme common law'ta, johon ylikansallista tuotantoa koskevan kansainvälisen yksityisoikeuden peruslogiikka historiallisista syistä usein perustuu. Tarkastelun keskiöön nousevat englantilaiset oikeustapaukset, joista merkittävin – korkeimman oikeuden keväällä 2019 antama *Lungowe v Vedanta Resources* -ratkaisu – nivoo yhteen kolme vuosikymmentä englantilaista keskustelua johtoyrityksen sopimuksenulkoisesta korvaus vastuusta arvoketjun yritys vastuuliitännäisten vahinkojen osalta. Jaksossa 4 tarkastelemme mannereurooppalaista ja kotimaista oikeustilaa. Vaikka englantilaisen oikeuskehityksen merkitys on tässäkin

jaksossa keskeinen, pyrimme hahmottelemaan myös mannereurooppalaisen oikeusperinteen soveltumista ja merkitystä arvoketjujen vastuukysymyksille sekä arvioimaan lyhyesti sitä, miten kansainvälisestä oikeuskäytännöstä nousevat trendit näyttäytyvät Suomen oikeuden valossa. Jaksossa 5 esitämme kokoavia ajatuksia yksityisoikeudellisen vastuun kehityksestä arvoketjuissa.

2 Arvoketju ja yksityisoikeus

2.1 Arvoketjun määritelmä ja sääntely

Arvoketju on käsite, jolla voidaan kuvata kaupan ja tuotannon rakennetta. Käsitteellä on pitkä historiallis-teoreettinen perusta,¹ ja sitä käytetään yleisesti paitsi yrityksen arvonmuodostuksen liiketaloudellisessa arvioinnissa myös poliittisen taloustieteen ja sen lähitieteiden analyttisenä työkaluna.² Tässä kirjoituksessa lähestymme arvoketjukäsitettä *oikeudellisesta* näkökulmasta kuvataksemme johtoyrityksen yhtiö- ja sopimussuhteiden varaan rakentuvaa ylikansallista tuotantorakennetta, siitä juontuvia vastuuongelmia ja niiden hahmottumista viimeaikaisessa yksityisoikeudellisessa oikeuskäytännössä.³

Arvoketjukäsite viittaa erityisesti viime vuosikymmenten aikana tapahtuneeseen tuotannon *hajautumiseen* ja *ylikansallistumiseen* maantieteellisesti ja organisatorisesti sirpaloituneiksi verkostoiksi, jotka koostuvat monimutkaisista konserni- ja alihankkijarakenteista. Yli kaksi kolmasosaa maailmankaupasta tapahtuu nykyään näissä hajautuneissa arvoketjurakenteissa.⁴ Hajautumisen tausta-

talla on perinteisesti nähty lähinnä tuotannolliset syyt kuten yksittäisiin toimintoihin erikoistumisen tarjoama tehokkuuslisä tai maantieteelliset edut, joita ovat esimerkiksi raaka-ainevarannot tai lyhyt etäisyys halutuille markkinoille. Olennaisena tuotantoa hajauttavana tekijänä toimivat kuitenkin myös erot tuotantoa sääntelevissä oikeudellisissa järjestelmissä.⁵

Arvoketjukäsite paitsi kuvaa nykytuotannon realiteetteja myös auttaa ymmärtämään, miten hajautuneita tuotantorakenteita hallitaan. Arvoketjuteoria painottaa sitä, että *johtoyritykset* ja niiden käyttämät *arvoketjunhallintamekanismit* ovat keskeisessä asemassa näennäisesti hajautuneiden tuotantorakenteiden organisoimisessa ja hallinnassa. Tällä on merkitystä sekä tuotannon sisäisten tekijöiden, kuten tuotantokokonaisuuden kilpailukyvyyn tai innovaatio- ja kustannustehokkuuden, että tuotannon ulkoisten tekijöiden, kuten tuotantokokonaisuuden kasvihuonepäästöjen tai työolosuhteiden, osalta. Arvoketjukäsite tarjoaakin hyödyllisen heuristisen työkalun, joka mahdollistaa lukuisista yksittäisistä palasista koostuvan rakenteen hahmotamisen yhtenä kokonaisuutena.

Samalla arvoketjukäsite nostaa esiin tuotannon oikeudelliseen hahmotukseen ja etenkin vastuuseen liittyviä ongelmia. Kyse on siitä, että perinteinen näkemys yhtiö- ja sopimusrajoista *vastuuta rajoittavina* tekijöinä ei sovi yhteen modernien, itsenäisistä osista koostuvien mutta kuitenkin hallitun kokonaisuuden muodostavien arvoketjujen kanssa. Ylikansallisen tuotannon yritys vastuuongelmien, esimerkiksi alihankintaketjun työolosuhteista tai haitallisista ympäristövaikutuksista johtuvien vahinkojen, kohdalla onkin usein epäselvää, onko oikea

¹ Ks. etenkin Jennifer Bair: *Global Commodity Chains: Genealogy and Review*. Teoksessa Jennifer Bair (ed.): *Frontiers of Commodity Chain Research*. Stanford University Press 2009, s. 1–34.

² Ks. esim. Michael Porter: *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press 1985 ja Gary Gereffi: *Global Value Chains in a Post-Washington Consensus World*. *Review of International Political Economy* 21(1) 2014, s. 9–37.

³ Tarkemmin arvoketjuteorian ja oikeuden suhteesta ks. Jaakko Salminen – Mikko Rajavuori: Yritysvastuulait ja ylikansallisen arvoketjun oikeudellinen käsitteellistäminen. *Lakimies* 3–4/2019, s. 387–417.

⁴ World Bank: 'Global Value Chain Development Report 2019: Technological Innovation, Supply Chain Trade, and Workers in a Globalized World' (2019), s. 1, saatavilla: <http://documents.worldbank.org/curated/en/384161555079173489/pdf/Global-Value-Chain-Development-Report-2019-Technological-Innovation-Supply-Chain-Trade-and-Workers-in-a-Globalized-World.pdf>.

⁵ Bob Hepple: *Labour Laws and Global Trade*. Hart Publishing 2005.

vastuutaho länsimaasta käsin toimiva johtoyritys vai sen ulkomainen tytäryhtiö tai alihankkija. Arvoketjuteorian lähtökohtana oleva havainto johtoyrityksen koko arvoketjun kattavasta tehokkaasta hallinnasta näyttäisi viittaavan siihen, että johtoyritys on ainakin jossain määrin vastuussa siitä, mitä sen arvoketjussa tapahtuu.⁶ Kysymys on kuitenkin hankala, sillä ylikansallisten arvoketjujen esiinmarssi on johtanut vastuun oikeudelliseen sirpaloitumiseen paitsi organisaatioiden myös eri oikeusjärjestelmien välillä. Avoimia kysymyksiä on runsaasti. Mihin kahden itsenäiseksi ymmärretyn toimijan välinen vastuun samaistaminen oikeudellisesti perustuu? Mikä on vastuun standardi ja mitta, ja mikä on johtoyrityksen ja tytäryhtiön tai alihankkijan vastuun keskinäinen suhde erilaisissa tilanteissa? Miten vastuun kannalta merkityksellisen oikeusjärjestelmä paikannetaan?

Koska kattavaa kansainvälistä sääntelyä ei ole ja erilaiset kansalliset lähestymistavat tuotannon yhteiskunnallisten ulkoisvaikutuksien hallintaan ovat parhaimmillaankin pistemäisiä, ylikansallisen arvoketjun vastuukysymyksiä raamittava oikeudellinen kehikko on huokoinen.⁷ Vastuun pääasialliseksi kiintopisteiksi voidaan kuitenkin tunnistaa kolme erilaista oikeudellista järjestelmää: yksityisen hallinta, julkinen sääntely ja yksityisoikeudellinen vastuu. Tämä kirjoitus keskittyy näistä jälkimmäiseen, mutta kaikki kolme tekijää muodostavat kokonaisuuden, jonka yhtä osaa on vaikea käsitellä ottamatta kantaa myös muihin.

Yksityinen hallinta (private governance) on monella tapaa klassisin arvoketjuja raamittava oikeudellinen viitekehys.⁸ Kyse on esimerkiksi toimitussopimusten tai konsernitason ohjeistusten kautta operationalisoituvista mekanismeista, joiden myötä johtoyritys pyrkii vaikuttamaan arvoketjunsä muihin

toimijoihin. Perinteisesti yksityinen hallinta on keskittynyt esimerkiksi taloudellisen tehokkuuden tai tuoteturvallisuuden ja laadun varmistamiseen, mutta yritys vastuutrendin myötä arvoketjun vastuullisuuteen liittyvät kysymykset ovat enenevässä määrin läsnä sopimuskäytännöissä, jotka voivat koskea yhtä lailla konserni- kuin alihankintasuhteita. Esimerkkejä näistä käytännöistä ovat muun muassa alihankintaolosuhteita koskevien menettelysääntöjen (code of conduct), sosiaalisen auditoinnin, koko konsernin kattavien ympäristöohjeiden ja alihankkijan työntehtäjiä osallistuttavien riidanratkaisumekanismien kehitys. Monet näistä yksityisen hallinnan muodoista toimivat kansainvälisesti esimerkiksi teollisuuden kattojärjestöjen tai muiden yksityisten standardointielinten hallinnointikoodien välityksellä ja ne sitovatkin yhteen usein hyvin eritasoiset yksityisen hallinnan muodot. Keskeistä yksityisen hallinnan tarjoamassa oikeudellisessa hahmotuksessa on joka tapauksessa se, miten moninaisesti ja tehokkaasti johtoyritykset pystyvät arvoketjujaan hallinnoimaan ja miten yritys vastuukysymykset ovat viime vuosikymmeninä nousseet näiden hallintamekanismien keskiöön.

Vastuun toinen oikeudellinen kiintopiste on julkinen sääntely. Julkista sääntelyä on erityisesti kahda päätyyppiä – yhtäältä YK:n ja OECD:n kansainvälisiä soft law -instrumentteja, jotka tarjoavat malleja ja peruslähtökohtia erilaisten arvoketjujen sääntelylle, ja toisaalta varsinkin tällä vuosikymmenellä yleistyneitä kansallisia yritys vastuulakeja.⁹ Näiden rinnalle voi nostaa myös kansallisella tai alueellisella tasolla arvoketjuihin keskittyvät sääntelyinstrumentit, jotka pyrkivät hallinnoimaan tuotannon organisatorista hajautumista yksittäisen oikeusjärjestyksen sisällä.¹⁰ Vaikka kansallisten ja kansainvälisten yritys vastuuinstrumenttien yleis-

⁶ Ks. etenkin Jodie Kirshner: Group Companies: Supply Chain Management, Theory and Regulation. Teoksessa Alice de Jonge – Roman Tomasic (eds.): Research Handbook on Transnational Corporations. Edward Elgar 2017, s. 169–193 ja Aditi Bagchi: Production Liability. Fordham Law Review 87(6) 2019, s. 2501–2538.

⁷ Salminen – Rajavuori 2019.

⁸ Yleisesti Klaas Eller: Private Governance of Global Value Chains from Within: Lessons from and for Transnational law. Transnational Legal Theory 8(3) 2017, s. 296–329.

⁹ Salminen – Rajavuori 2019, s. 393–398.

¹⁰ Esim. rakennusteollisuuden alihankintaketjujen sääntelystä ks. Bernd Kessler – Alex Müller – Alexander Heinen: Liability in Subcontracting Chains: National Rules and the Need for a European Framework, PE 596.798 2017.

tyminen viestii lainsäätäjien orastavasta kiinnostuksesta arvoketjun vastuullisuuden sääntelyyn, ylikansallista arvoketjua koskevat sääntely-yritykset ovat usein kattavuudeltaan rajattuja esimerkiksi teollisuudenala- tai taloudellisilla perusteilla eivätkä ne yleensä tarjoa selkeää vastausta moniin vastuukysymyksiin.

Kolmas arvoketjun vastuullisuutta oikeudellisesti raamittava järjestelmä on yksityisoikeudellinen vastuu. Kyse on siitä, miten kansalliset tuomioistuimet ratkaisevat rajat ylittäviä, johtoyrityksen ulkomaisen tytäryhtiön tai alihankkijan toimintaan liittyviä vahingonkorvauskanteita velvoiteoikeuden yleisten oppien valossa ja erityisesti sopimus- ja sopimuksenulkoisen vastuun näkökulmasta. Johtoyrityksen yksityisoikeudellinen vastuu sen ylikansallisesta arvoketjusta on noussut polttavaksi kysymykseksi viimeaikaisessa oikeuskäytännössä erityisesti common law -maissa, mutta myös muualla, ja tämän oikeuskäytännön kehitys onkin kirjoituksemme ytimessä. On kuitenkin huomattava kaikkien kolmen tekijän eli yksityisen hallinnan, julkisen sääntelyn ja yksityisoikeudellisen vastuun keskinäisriippuvuus: esimerkiksi yksityisen hallinnan kehityksen parempi ymmärtäminen on osaltaan edistänyt tehokkaampaa arvoketjusääntelyä, ja lisääntyvä sääntely puolestaan helpottaa yksityisoikeudellisen vastuun kehittämistä ja käsitteellistämistä tuomioistuimissa.

2.2 Yksityisoikeudellisen vastuun haasteet arvoketjussa

Länsimaisia johtoyrityksiä vastaan on viime vuosina nostettu lukuisia vahingonkorvauskanteita, joiden

ytimessä on kysymys johtoyrityksen velvollisuudesta hallinnoida huolellisesti arvoketjuaan.¹¹ Kanteet ovat pohjautuneet muun muassa tytäryhtiöiden öljyvahinkoihin ja alihankkijoiden tehdastulipaloihin. Niitä on ajettu etenkin sopimus- ja sopimuksenulkoiseen vastuuseen mutta myös perusteettomaan etuun ja työoikeudellisiin kannemuotoihin perustuen. Vaikka ylikansallisiin vahingonkorvauskanteisiin liittyy sekä aineellisia että prosessuaalisia ongelmia eivätkä kanteet ole toistaiseksi pääsääntöisesti menestyneet, uusimman oikeuskäytännön valossa johtoyrityksen yksityisoikeudellinen vastuu arvoketjun yritys vastuuliitännäisistä vahingoista näyttää entistä todennäköisemmältä. Yksityisen hallinnan ja sääntelyn kehittymisen ohella tämä näkyy yhtäältä siinä, että moni korkean profiilin oikeustapaus on päätyntä sovintoratkaisuun, ja toisaalta siinä, että eri tuomioistuimet ovat kehittäneet entistä joustavampia tulkintoja ylikansallisten vahingonkorvauskanteiden edellytyksistä.¹²

Arvoketjujen osalta yksityisoikeudellisen vastuun toteutumisen suurimmat ongelmat koskevat yhtäältä arvoketjun toimijoiden organisatorista sirpaloitumista ja toisaalta sirpaloitumisen ylikansallistumista. Arvoketjun organisatorinen sirpaloituminen eli nykyaikaista tuotantoa ja kauppaa leimaavien monimutkaisten konserni- ja alihankkijarakenteiden lisääntymisen osalta kysymys on ennen kaikkea siitä, että arvoketjun johtoyrityksellä ei ole omistus- tai sopimussuhteen perusteella lähtökohteisesti vastuuta toisesta toimijasta. Tämänkaltaisen erilliseen oikeushenkilöyteen kytkeytyvä vastuun rajoitus kehittyi erityisesti 1800-luvun aikana ja se on yhtäältä ruokkinut taloudellista kehitystä selkiyttyään vastuurajoja eri toimijoiden välillä, mut-

¹¹ Aivan ajankohtaista katsausta on vaikea löytää oikeuskäytännön nopean kehityksen vuoksi, mutta tarkastelemme jaksossa 3 ja 4 tuoreimpia oikeustapauksia. Aiemmista ratkaisuista kokoavasti *Richard Meeran*: Tort Litigation against Multi-national Corporations for Violation of Human Rights: An Overview of the Position Outside the United States. *City University of Hong Kong Law Review* 3(1) 2011, s. 1–41; *Cees van Dam*: Tort Law and Human Rights: Brothers in Arms – On the Role of Tort Law in the Area of Business and Human Rights. *Journal of European Tort Law* 2(3) 2011, s. 221–254; ja *Liesbeth Enneking*: Foreign Direct Liability and Beyond. *Eleven* 2012.

¹² Esimerkin tunnetusta sovintoratkaisusta tarjoaa *Trafigura*-tapaus, josta esim. *Enneking* 2012, s. 102–104. Tulkintojen kehittymisestä ks. jaksot 3 ja 4.

ta toisaalta myös mahdollistanut vastuun strategisen välttelyn varsinkin ylikansallisessa liiketoiminnassa.¹³

Organisatorisen ja oikeudellisen sirpaloitumisen aiheuttamaan vastuuongelmaan on kehitelty erilaisia ratkaisuja niin yhtiö- kuin velvoiteoikeuden piirissä. Ylikansalliseen tuotantoon liittyvien ongelmien kohdalla eri ratkaisuja on aiemmin eroteltu rakenteellisesti sen mukaan, onko kyseessä konserni, jolloin kyseeseen tulisi ns. ”foreign direct liability”, vai sopimusrakenteinen toimitusketju, jolloin kyseeseen tulisi ns. ”supply chain liability”.¹⁴ Erottelu palautuu paitsi rakenteellisiin myös historiallisiin tekijöihin. Yrityksen vastuuta sen tytäryhtiöiden toimista on tutkittu ja säännelty jo pitkään, kun taas ajatus vastuusta yli sopimusrajojen on uudempaa perua.¹⁵ Erottelu on myös monella tapaa ongelmallinen ja se saattaa johtaa strategiseen keinotteluun tuotannon järjestämisen eri muotojen välillä. Tässä kirjoituksessa emme tee rakenteellista eroa konserni- tai sopimusrakenteisen arvoketjun välille, vaan käytämme arvoketjua yleiskäsitteenä kaikista keskitetysti hallinnoiduista tuotantorakenteista niiden oikeudellisesta muodosta riippumatta.

Yleisellä tasolla ajatus johtoyrityksen yksityisoikeudellisesta vastuusta arvoketjuna ulkoisvaiikutuksista perustuu juuri arvoketjun muiden toimijoiden *hallintaan*. Jos johtoyritys selvästi hallinnoi tytäryhtiön tai sopimuskumppanin toimintaa vahingon kannalta olennaisella tavalla, se voi joutua vastuuseen. Se, minkälainen hallinta riittää vastuun

toteamiseen, on haastava oikeudellinen- ja näyttökysymys. Joissain tilanteissa pelkkä hallinnan mahdollisuus voi riittää vastuun muodostumiseen,¹⁶ toisissa taas edellytetään sitä, että johtoyritys on tosiasiallisesti ottanut hallitakseen muiden toimintaa.¹⁷ Oikeusjärjestelmästä riippuen vastuu voi periaatteessa olla muodoltaan niin sopimus- kuin sopimuksenulkoista, ja joissain oikeusjärjestelmissä on ehdotettu muitakin vastuumuotoja, kuten perusteettoman edun palautusta. Vastuu voi perustua suoraan erityissääntelyyn, mutta tässä on omat ongelmansa erityisesti vastuun kattavuuden osalta.¹⁸ Eri vastuumuotojen ongelmista huolimatta johtoyrityksen yksityisoikeudellisesta vastuusta arvoketjun yritys vastuuliitännäisistä vahingoista näyttäisi olevan kehittymässä yleinen velvoiteoikeudellinen periaate sen oikeudelliseen perustaan ja toimintaan liittyvistä avoimista kysymyksistä huolimatta.¹⁹

Yksityisoikeudellisen vastuun toinen keskeinen ongelma liittyy arvoketjujen ylikansalliseen sirpaloitumiseen. Kyse on ennen kaikkea ylikansallisen vahingonkorvauskanteen monimutkaisista foorumin- ja lainvalintakysymyksistä eli siitä, millä foorumilla ylikansalliseen arvoketjuun liittyviä vastuukysymyksiä tulisi käsitellä ja minkä oikeusjärjestelmän sääntöjä sovelletaan erilaisiin substanssi- ja prosessikysymyksiin. Foorumin osalta lähtökohdana on EU:ssa se, että kanne nostetaan vastaajan kotifoorumilla.²⁰ Muissa maissa lähestymistapa voi olla hyvin erilainen ja esimerkiksi common law

¹³ Peter Muchlinski: Limited Liability and Multinational Enterprises: A Case for Reform? Cambridge Journal of Economics 34(5) 2010 s. 915–928.

¹⁴ Foreign direct liabilitysta esim. Enneking 2012. Supply chain liabilitysta esim. Carolijn Terwindt – Sheldon Leader – Anil Yilmaz-Vastardis – Jane Wright: Supply Chain Liability: Pushing the Boundaries of the Common Law? Journal of European Tort Law 8(3) 2017, s. 261–296.

¹⁵ Jaakko Salminen: Sustainability and the Move from Corporate Governance to Governance Through Contract. Teoksessa Beate Sjøfjell – Christopher Brunner (eds.): Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability. Cambridge University Press 2020.

¹⁶ Näin esimerkiksi tuotevastuusääntelyn kohdalla.

¹⁷ Näin esimerkiksi Chandler v Cape -tapauksessa, ks. jakso 3.2.

¹⁸ Näin esimerkiksi monissa EU-maissa tunnetun tilaajavastuun ja kotimaisen ympäristövastuun kohdalla, ks. jakso 4.3.

¹⁹ Jaakko Salminen – Vibe Ulfbeck: Developing Supply Chain Liability: A Necessary Marriage of Contract and Tort? Teoksessa Vibe Ulfbeck – Alexandra Andhov – Katerina Mitkidis (eds.): Law and Responsible Supply Chain Management. Routledge 2019, s. 146–173.

²⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (uudelleenlaadittu), artikla 4.

-maissa kyseeseen tulee usein foorumin soveltuvuuden tapauskohtainen arviointi *forum non conveniens* -perustein.²¹ Soveltuvan oikeuden osalta valinta riippuu kanteen perustasta ja sisällöstä. Sopimuksenulkoisen vastuun osalta kansainvälisen yksityisoikeuden lähtökohtana on usein ollut vahingon aiheuttamispaikan laki (*lex loci delicti commissi*), mutta tulkintaristiriitojen välttämiseksi EU:ssa pääsäännöksi on noussut vahingon ilmene-mispaikan laki (*lex damni*) joitakin poikkeuksia, kuten ympäristövahinkoja ja pakottavia kansallisia säännöksiä, lukuun ottamatta.²²

Harva oikeusjärjestelmä on suoraan ottanut kantaa arvoketjun johtoyrityksen vastuuseen ylikansallisesta arvoketjusta. Tämä on johtanut ristiriitoihin paitsi vastuun hahmottamisen myös kansainvälisyksityisoikeudellisten parametrien osalta.²³ EU:ssa peruslähtökohtana on kuitenkin tällä hetkellä se, että johtoyritystä vastaan ajettu yritys vastuuliitännäinen sopimuksenulkoiseen vastuuseen perustuva arvoketjukanne nostetaan johtoyrityksen kotifoorumilla ja vahingon ilmenemispaikan lain mukaisesti. Tämä johtaa usein common law'n soveltumiseen vastuukysymykseen, mitä tarkastelemme seuraavaksi jaksossa 3. Joitakin mahdollisuuksia mannereurooppalaisen oikeuden soveltumiselle common law'n sijaan tarkastelemme jaksossa 4.

3 Common law ja yksityisoikeudellinen vastuu arvoketjusta

3.1 Englantilaisen common law'n merkitys

Arvoketjujen johtoyrityksen yksityisoikeudellisen vastuun kiivain kehitys viimeisen muutaman vuosikymmenen aikana on tapahtunut englantilaisen common law'n piirissä. Aiempi tutkimus on selittänyt ilmiötä esimerkiksi oikeuskulttuurisilla syillä. Näitä ovat erityisesti yleinen litigaatioherkkyys ja se, että angloamerikkalaiset oikeusjärjestelmät painottavat asianosaisten omaa prosessinjohtoa muun muassa todistelun osalta enemmän kuin mannereurooppalaiseen oikeuteen perustuvat järjestelmät. Yritysvastuuliitännäisten vahingonkorvauskanteiden osalta näihin liittyy myös ruohonjuuritason toimijoiden, kuten ympäristöön, ihmisoikeuksiin ja kestävään kehitykseen keskittyvien kansalaisjärjestöjen, esiinmarssi juuri angloamerikkalaisissa maissa.²⁴

Toisaalta common law'n merkitys yksityisoikeudellisen vastuun kehitykselle arvoketjuissa voi palautua yksinkertaisesti kolonialismin muovamaan oikeudelliseen maantieteeseen. Jo monet varhaisista oikeustapauksista koskivat englantilaisten, kanadalaisten ja australialaisten johtoyritysten toimintaa Ison-Britannian aiemmissa alusmaissa, kuten Nigeriassa, Pakistanissa ja Bangladeshissa.²⁵ Näissä maissa sovelletaan yhä usein common law'ta yksityisoikeuden perustana. Kuten yllä on todettu, johtoyrityksen toimintaan arvoketjussa liittyvät vahingonkorvauskanteet johtavat kansainvälisen yksityisoikeuden oletussäännösten myötä usein

²¹ Vertailusta EU:n ja perinteisen common law -mallin välillä James Fawcett – Janeen Carruthers: Cheshire, North, & Fawcett's Private International Law. Oxford University Press 2008.

²² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 864/2007 sopimukseen perustumattomiin velvoitteisiin sovellettavasta laista (Rooma II), artikla 4, 7, 16. Sääntelyn taustasta ja tulkinnasta Fawcett – Carruthers 2008. Yhdysvaltalaisesta näkökulmasta ks. Roger Alford: Human Rights After Kiobel: Choice of Law and the Rise of Transnational Tort Litigation. Emory Law Journal 63(5) 2014, s. 1089–1161.

²³ Esim. Michael Goldhaber: Corporate Human Rights Litigation in Non-U.S. Courts: A Comparative Scorecard. UC Irvine Law Review 3(1) 2013, s. 127–150.

²⁴ Peter Muchlinski: The Changing Face of Transnational Business Governance: Private Corporate Law Liability and Accountability of Transnational Groups in a Post-Financial Crisis World. Indiana Journal of Global Legal Studies 18(2) 2011, s. 665–705, 685–689.

²⁵ Ks. esim. Meeran 2011, s. 4–9.

vastaajan foorumin ja kantajan oikeusjärjestelmän soveltumiseen. Näin kanteissa on voitu suhteellisen luontevasti soveltaa common law'n yhteistä oikeusperimää.

Common law'n merkitys korostuu entisestään aloilla, joilla merkittävä osa perustuotannosta tapahtuu Kansainyhteisön maissa, kuten keskisen ja eteläisen Afrikan kaivannaisteollisuuden ja Etelä-Aasian tekstiiliteollisuuden osalta. Tällöin kansainvälisen yksityisoikeuden sääntöjä seuraten myös mannereurooppalaisissa oikeusjärjestyksissä nostetuissa kanteissa seurattaisiin pitkälle common law'ta. Englantilaiset tuomioistuimet on puolestaan nähty paitsi perinteen vuoksi arvostettuina myös common law'n kehittämisen kannalta keskeisen roolinsa myötä suhteellisen pidättyväisinä uusien vastuumuotojen kehittämisen suhteen.²⁶ Common law erityisesti Englannin tuomioistuinlaitoksen soveltamana onkin nähty luontevana lähtökohtana oikeudellisen peruskysymyksen, vastuun, käsitteilylle.

Kenties merkittävin sivupolku yleisen common law'n merkityksestä vastuulle ylikansallisesta arvoketjusta on Yhdysvalloissa 1789 säädetty Alien Tort Statute (ATS),²⁷ jonka perusteella on viime vuosikymmeninä nostettu lukuisia vahingonkorvauskanteita ihmisoikeusloukkauksista syytettyjä yrityksiä vastaan.²⁸ ATS on kuitenkin poikkeuksellinen säädös, jonka alkuperäinen tavoite oli ulottaa yhdysvaltalaisen tuomioistuinten toimivalta Yhdysval-

tojen ulkopuolella tapahtuviin *kansainvälisen oikeuden* loukkauksiin, kuten merirosvouteen. Koska ATS on 1980-luvun alkupuolelta sangen yllättäen tehnyt yhdysvaltalaisista tuomioistuinista suosittuja foorumeja ylikansallisille vahingonkorvauskanteille, sen kattavuutta on sittemmin merkittävästi rajattu oikeuskäytännössä.²⁹ Tämän rajoituskehityksen seurauksena common law'n mukaisten yksityisoikeuden ja kansainvälisen yksityisoikeuden yleisten oppien asema on entisestään vahvistunut.³⁰

Englantilaisen common law'n soveltumisessa keskeistä on sopimuksenulkoisen huolimattomuusvastuun (tort of negligence) merkittävä asema. Siinä, missä jokin toinen oikeusjärjestelmä saattaa painottaa vaikkapa sopimusperusteisia kanteita, englantilaiset tuomioistuimet ovat perinteisesti suhtautuneet äärimmäisen pidättyväisesti sopimusvastuun alan kasvattamiseen, mikä on johtanut juuri sopimuksenulkoisen vastuun kehittymiseen.³¹ Samalla common law'n huolimattomuusvastuu perustuu olennaisesti sen arviointiin, onko jollakin taholla huolellisuusvelvoite (duty of care) toisia tai kolmansia kohtaan.³² Tämä lähestymistapa, joka siis painottaa huolellisuusvelvoitetta suojeltavan intressin sijaan, nähdään jokseenkin erilaisena ja pidättyväisempänä kuin mannereurooppalaisten oikeusjärjestelmien sopimuksen ulkoisen vahingonkorvausvastuun lähtökohdat.³³

Caparo v Dickman -ratkaisua seuraten englantilaisessa oikeudessa nähdään huolellisuusvelvoit-

²⁶ Pidättyväisestä roolista sopimuksenulkoisen vastuun osalta ks. keskustelu jäljempänä käsitellyssä *Das v. George Weston* -ratkaisussa, §§ 188–194. Sopimusvastuun osalta ks. alaviite 31.

²⁷ Alien's action for tort, 28 U.S.C. § 1350.

²⁸ *Katherine Gallagher*: Civil Litigation and Transnational Business: An Alien Tort Statute Primer. *Journal of International Criminal Justice* 8(3) 2010, s. 745–767.

²⁹ *Rebecca Hamilton*: *Jesner v. Arab Bank*. *American Journal of International Law* 112(4) 2018, s. 720–727.

³⁰ *Christopher Whytock – Donald Earl Childress III – Michael Ramsey*: Foreword: After Kiobel—International Human Rights Litigation in State Courts and Under State Law. *UC Irvine Law Review* 3(1) 2013, s. 1–8 ja *Geert van Calster*: *European Private International Law*. Hart 2016, s. 359–366.

³¹ Vastaavasti sopimuskanteiden käyttöala on suurempi Saksassa, Ranskassa ja Yhdysvaltojen eri osavaltioissa. *Basil Markesinis*: An Expanding Tort Law—The Price of a Rigid Contract Law. *Law Quarterly Review* 103 1987, s. 354–397, *Simon Whittaker*: Privity of Contract and the Law of Tort: The French Experience. *Oxford Journal of Legal Studies* 15(3) 1995, s. 327–370 ja *Jay Feinman*: Professional Liability to Third Parties. *American Bar Association* 2013.

³² Järjestelmän vertailusta mannereurooppalaiseen tuottamustavastuuseen esim. *Cees van Dam*: *European Tort Law*. Oxford University Press 2013.

³³ *van Dam* 2011, s. 243–244.

teen syntymisen edellyttävän kolmen kriteerin täyttymistä.³⁴ Nämä ovat vastuullisen tahon ja vahingonkäräjän välinen suhteellinen läheisyys (proximity), vahingon kohtuullinen ennakoitavuus (reasonable foreseeability) ja vastuuseen asettamisen oikeudenmukaisuus (imposition of liability must be fair, just and equitable). Arvoketjuihin liittyvissä kanteissa keskeiseksi nousee yleensä juuri läheisyyskriteeri – onko johtoyrityksen ja vahingonkäräjän välillä riittävä yhteyttä, jos näiden välissä on esimerkiksi vahingon suurempana aiheuttajana nähty tytäryhtiö tai alihankkija? Tätä kysymystä tarkastelevia tapauksia on ratkaistu enenevässä määrin viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa tapaukset keskittyivät pääasiassa ylikansallisten kanteiden prosessuaalisten ongelmien selvittämiseen ja oikeudellinen kysymys vastuun mahdollisuudesta huomioitiin usein vain sivumennen.³⁵ Sitten eriytyisesti vuoden 2011 *Chandler v Cape* -ratkaisu ja kevään 2019 *Lungowe v Vedanta* -ratkaisu ovat selvittäneet oikeustilaa.

3.2 Common law ja arvoketjun kattava huolellisuusvelvoite: kansallisesta *Chandler v Capesta* ylikansalliseen *Lungowe v Vedantaan*

Englannin valitustuomioistuimen (Court of Appeal) vuoden 2011 *Chandler v Cape* -ratkaisussa oli kyse Cape plc:n tytäryhtiön työntekijän sairastumisesta asbestoosiin.³⁶ Koska tytäryhtiö oli purettu joitakin vuosia aiemmin eikä sillä ollut ollut asbestoosia kattavaa vakuutusta, vahingonkorvauskanteen kohteeksi tuli tytäryhtiön kokonaan omistanut emoyhtiö. Ratkaisun keskeinen uutuusarvo on, että siinä todettiin ensimmäistä kertaa emoyhtiöllä voivan

olla huolellisuusvelvoite tytäryhtiön työntekijöitä kohtaan. Emoyhtiöllä voi olla huolellisuusvelvoite tytäryhtiön työntekijöitä kohtaan liittyen näiden terveyteen ja turvallisuuteen jos, kuten käsillä olleessa tapauksessa³⁷:

1) emo- ja tytäryhtiön liiketoiminnot ovat merkityksellisiltä osiltaan samat; 2) emoyhtiöllä on, tai tulisi olla, parempaa tietoa toimialan kannalta merkityksellisten terveydellisten tai turvallisuuden liittyvien seikkojen kannalta; 3) emoyhtiö tiesi, tai sen olisi pitänyt tietää, että tytäryhtiön työolosuhteet eivät olleet turvallisia; ja 4) emoyhtiö tiesi, tai sen olisi pitänyt ymmärtää, että tytäryhtiö tai sen työntekijät luottavat siihen, että emoyhtiö käyttää parempaa tietämystään työntekijöiden suojaksi. Kohdan (4) osalta ei tarvitse näyttää emoyhtiöllä olevan tapana puuttua tytäryhtiön työterveys ja -turvallisuusohjelmiin, vaan tuomioistuimen tarkastelee yritysten välistä suhdetta laajemmin. Kohta (4) voi täyttyä esimerkiksi, jos on näytetty, että emoyhtiöllä on tapana puuttua tytäryhtiön kaupalliseen toimintaan esimerkiksi tuotannon tai rahoituksen osalta.

Keskeistä on, että ratkaisu perustui huolimattomuusperusteiseen sopimuksenulkoiseen vastuuseen eikä esimerkiksi yhtiöoikeudelliseen samaistamiseen. Ratkaisu onkin tästä syystä katsottu hyvin yleistettäväksi ja sen oikeusohjeen voi nähdä soveltuvan muihinkin olosuhteisiin, esimerkiksi sopimusrakenteisiin arvoketjuihin tai ympäristövahinkoihin liittyviin kanteisiin.³⁸ Ratkaisun voisikin nähdä samanlaisena ennakkoratkaisuna kuin tuotetavastuun kannalta keskeisen klassisen Englannin korkeimman oikeuden vuoden 1932 *Donoghue v Stevenson* -ratkaisun.³⁹ Tuossa ratkaisussa todettiin tuotteen valmistajalla voivan olla sopimuksenulkoisen vastuun mukainen huolellisuusvelvoite tuotteen käyttäjiä kohtaan, vaikka nämä eivät olisi suo-

³⁴ *Caparo Industries plc v Dickman* [1990] UKHL 2. Muitakin testejä on ollut ja voi yhä olla käytössä, ks. *Catherine Elliott – Frances Quinn: Tort Law*. Pearson 2017, s. 22–26.

³⁵ *Meeran* 2011, s. 21–23.

³⁶ *Chandler v Cape plc* [2012] EWCA Civ 525.

³⁷ *Ibid.* § 80, tekijöiden käännös.

³⁸ *Peter Rott – Vibe Ulfbeck: Supply Chain Liability of Multinational Corporations?* *European Review of Private Law* 23(3) 2015, s. 415–436.

³⁹ *Donoghue v Stevenson* [1932] UKHL 100 (valitus Skotlannista). *Donoghue v Stevensonin* ja *Chandler v Capen* suhteesta ks. Jaakko Salminen: From Product Liability to Production Liability: Modelling a Response to the Liability Deficit of Global Value Chains on Historical Transformations of Production. *Competition & Change* 23(4) 2019, s. 420–438.

rassa sopimussuhteessa valmistajaan.

Chandler v Cape -ratkaisua on kritisoitu erityisesti siitä, ettei se tarjoa riittävän selkeitä kriteerejä sille, milloin johtoyrityksen huolellisuusvelvoite muita arvoketjuun liittyviä toimijoita kohtaan voi syntyä. Erityisen ongelmallista on rajanveto sen suhteen, missä määrin johtoyrityksen tietämys arvoketjun ongelmista ja sen mahdollisuudet niiden ratkaisemiseksi riittävät huolellisuusvelvoitteen syntymiseen, vai onko edellytyksenä aina johtoyrityksen aktiivinen puuttuminen tytäryhtiön toimintaan ja tämän toiminnan seurauksena syntynyt vahinko. Epäselvyydet tässä rajanvedossa ovat johtaneet useisiin seurannaistapauksiin. Näistä eniten huomiota ovat saaneet valitustuomioistuimen ratkaisut *Okpabi v Shell*⁴⁰ ja *AAA & Others v Unilever*⁴¹ sekä erityisesti korkeimman oikeuden keväällä 2019 antama *Lungowe v Vedanta Resources* -ratkaisu.⁴²

Kaikissa kolmessa tapauksessa on kyse englantilaisten emoyhtiöiden vastuusta ulkomaisten tytäryhtiöidensä toiminnasta ja etenkin siitä, minkälaisissa olosuhteissa emoyhtiön huolellisuusvelvoite voi syntyä. Tapausten ylikansallisista kytkennöistä johtuen ne herättävät hankalia kysymyksiä tuomioistuinten toimivallasta ja soveltuvasta laista, mistä syystä ratkaisut ovat suurelta osin prosessipainotteisia. Tästä huolimatta ratkaisujen merkitys vastuun aineellisille elementeille ja edellytyksille on herättänyt aktiivista keskustelua.⁴³ Valitustuomioistuin päätyi sekä *Okpabi v Shell* että *AAA & Others v Unilever* -tapauksissa hylkäämään kanteet. *Lungowe v Vedanta* -tapauksessa korkein oikeus katsoi emoyhtiön toiminnan mahdollistavan täysimittaisen oikeudenkäynnin, jota ei ole kuitenkaan vielä järjestetty, ja myös *Okpabi*-tapauksessa myönnettiin heinäkuussa 2019 valituslupa korkeimpaan oikeuteen.

Okpabi v Shell -tapaus käsitteli Royal Dutch Shell Plc:n vastuuta nigerialaisen tytäryhtiönsä toiminnasta seuranneiden öljyvuojojen aiheuttamista ympäristövahingoista. Pääkysymyksenä valitustuomioistuimen ratkaisussa oli se, oliko englantilainen tuomioistuin toimivaltainen asiassa. Mahdollinen toimivalta nojautui siihen, oliko kantajilla todellinen kannemahdollisuus vastaajia kohtaan, mistä syystä tuomioistuin joutui prosessikysymyksen vastataksaan arvioimaan kanteen oikeudellisen menestymisen mahdollisuutta. Nigerialaiset kantajat väittivät vastaajana olevalla emoyhtiöllä olevan huolellisuusvelvoite siitä, ettei sen tytäryhtiö aiheuttaisi vahinkoa Nigeriassa. Huolellisuusvelvoitteen perustana oli, että emoyhtiö käytännössä operoi vahingot aiheuttaneita öljyputkia ja vastasi näin tytäryhtiön toimista. Kantajien väitteet perustuivat suurelta osin konsernin rakenteeseen ja erillisiin konserniohjeisiin, joiden myötä he katsoivat emoyhtiön puuttuvan enenevässä määrin tytäryhtiönsä turvallisuus- ja vastuulliskäytäntöihin.⁴⁴

2-1-äänestysratkaisussaan valitustuomioistuin katsoi, etteivät kantajat pystyneet osoittamaan emoyhtiön toiminnasta seuraavan kanteeseen sopivaa huolellisuusvelvoitetta eikä käsillä ollut prosessikysymystä siksi voitu ratkaista niin, että kanne olisi pitänyt käsitellä Englannin tuomioistuimissa. Valitustuomioistuimen enemmistön mukaan huolellisuusvelvoitteen edellyttämän emoyhtiön ja tytäryhtiön välisen läheisyyskriteerin täyttyminen edellytti sen osoittamista, että emoyhtiö olisi pyrkinyt hallinnoimaan tytäryhtiötä juuri öljyvahinkoon liittyvällä tavalla. Yleiset konsernitason käytännöt ja hallintaratkaisut, kuten öljyvahingoista raportointi tytäryhtiöiltä emoyhtiölle ja näihin liittyvät hallintaprosessit, eivät riittäneet *Chandler v Cape* -tapauksessa raamitetun huolellisuusvelvoitteen syntymiseen.

⁴⁰ *Okpabi v Royal Dutch Shell Plc* [2018] EWCA Civ 191.

⁴¹ *AAA v Unilever PLC* [2018] EWCA Civ 1532.

⁴² *Vedanta Resources PLC and another v Lungowe and others* [2019] UKSC 20.

⁴³ Ks. esim. Gareth Jones: It's Not Easy Being a Parent: AAA v. Unilever and the Control Conundrum – When a Controlling Shareholder May Owe a Duty of Care in Respect of the Acts or Omissions of a Subsidiary. *Business Law Review* 40(1) 2019, s. 2–6.

⁴⁴ *Okpabi v Royal Dutch Shell Plc* §§ 86–129.

AAA v *Unilever* -tapauksessa oli myös kyse englantilaisen tuomioistuimen toimivallasta, toimivallan kytkeytymisestä kanteen menestymismahdollisuuteen ja kanteen menestymismahdollisuuden nojautumisesta emoyhtiön huolellisuusvelvoitteen olemassaoloon suhteessa kantajiin. Kanne perustui Keniassa vuoden 2007 presidentinvaalien yhteydessä tapahtuneisiin väkivaltaisiin mellakoihin, joiden yhteydessä teeplantaasin työntekijät joutuivat hyökkäyksen kohteeksi. Kantajat väittivät, että sekä plantaaseja operoineella tytäryhtiöllä että tämän englantilaisella emoyhtiöllä oli huolellisuusvelvoite työntekijöiden suojelemiseksi mellakoiden aiheuttamilta vahingoilta. Emoyhtiön osalta olennaista oli jälleen läheisyyskriteerin täyttyminen. Valitustuomioistuimen mukaan konsernitason kriisinhallintasuunnitelmasta huolimatta tytäryhtiö oli eri toimialalla kuin emoyhtiö, toimi taloudellisesti itsenäisesti ja pyrki itsenäisesti huolehtimaan kriisivalmiudestaan dokumentaation ja koulutuksen kautta sekä myös viestitti emoyhtiölle huolehtineensa riskinhallinnasta.⁴⁵ Näillä perusteilla läheisyyskriteeri ei täyttnyt eikä huolellisuusvelvoite syntynyt. Kannetta ei voitu käsitellä englantilaisessa tuomioistuimessa.

Samankaltainen oikeuspaikkaa koskeva prosessiväite on keskiössä myös *Lungowe v Vedanta* -tapauksessa, joka perustui zambialaisen kuparikaivoksen päästöistä syntyneisiin vahinkoihin. *Lungowe* on edennyt prosessikysymysten suhteen korkeimpaan oikeuteen, joka antoi ratkaisunsa huhtikuussa 2019. Sivuutamme tässä tarkoituksella tapauksen muut prosessuaaliset kysymykset ja keskitymme siihen, miten korkein oikeus arvioi huolellisuusvelvoitteen olemassaolon mahdollisuutta edellytyksenä englantilaisen tuomioistuimen toimivallalle.⁴⁶ Kantajien mukaan emoyhtiön huolellisuusvel-

voite heitä kohtaan perustui siihen, että emoyhtiö hallinnoi jatkuvasti ja tarkasti tytäryhtiön kaivos-toimintaa ja siihen liittyviä ympäristö-, terveys- ja työturvallisuusseikkoja.⁴⁷

Kaikki oikeusasteet hyväksyivät kantajan väitteen. Erityisen huomionarvoista on, että korkein oikeus kieltäytyi hyväksymästä *Okpabi* ja AAA-tapauksista mahdollisesti tulkittavaa yleistystä siitä, että hallinnan tulisi olla erityisesti kohdistettua yksittäiseen toimijaan ja että yleinen konsernitason hallinta ei voisi synnyttää huolellisuusvelvoitetta.⁴⁸ Samalla tuomioistuin totesi, ettei myöskään *Chandler*-tapauksessa esitetty nelikohtainen tunnusmerkistö muodosta tyhjentävää listaa vaan vain yhden mahdollisen esimerkkitalanteen huolellisuusvelvoitteen synnystä.⁴⁹ Juuri tämä on *Lungowe v Vedanta* -ratkaisun keskeisin uudistus. Korkein oikeus höllensi merkittävällä tavalla huolellisuusvelvoitteen synnyn edellytyksiä ja lavensi siten yksityisoikeudellisen vastuun mahdollista alaa ylikansallisissa arvoketuissa.

Käytännössä korkeimman oikeuden ratkaisu tarkoittaa, että emo- tai tilaajayhtiö voi englantilaisen vahingonkorvausoikeuden yleisten oppien valossa joutua vastuuseen toisen toimijan, vaikkapa tytäryhtiönsä tai alihankkijansa, kolmansille aiheuttamista vahingoista riippuen siitä, minkälainen suhde näiden välillä on.⁵⁰ Vastuun syntyyn voi vaikuttaa esimerkiksi se, miten yhtiö on konkreettisesti hallinnoinut, puuttunut, valvonut tai neuvonut tytäryhtiötä vastuukysymyksen kannalta merkityksellisissä asioissa,⁵¹ tai se, minkälaisen kuvan tästä hallinnasta – oli hallinta sitten tosiasiallista tai ei – toimija on antanut ulkopuolisille vaikkapa raportoinnissaan.⁵² Mitään tyhjentävää listausta hallinnan muotojen ja vastuun välillä eri konteksteissa ei kuitenkaan voi tehdä – kuten korkein

⁴⁵ AAA v *Unilever PLC* §§ 13–34.

⁴⁶ *Vedanta Resources PLC v Lungowe* §§ 44–62.

⁴⁷ Ibid. § 3.

⁴⁸ Ibid. § 53.

⁴⁹ Ibid. § 56.

⁵⁰ Ibid. § 54.

⁵¹ Ibid. § 49.

⁵² Ibid. § 53.

oikeus huomauttaa, tietyissä olosuhteissa vastuu voi syntyä myös siitä, että toimija *ei* valvo toista, joka aiheuttaa vahinkoa kolmannelle.⁵³

Vaikka *Lungowe*-ratkaisu on herättänyt merkittävää huomiota, on syytä muistaa, että kyse on prosessuaalisen oikeuspaikkakysymyksen ratkaisemisesta eikä tapauksessa otettu kantaa siihen, syntyikö esitetyn tosiseikaston valossa huolellisuusvelvoite vai ei. Tapauksessa ei edes esitetty kaikkea mahdollista todistelua tätä varten, sillä tarkoituksena oli vain selvittää, vaikuttiko kantajien väitteellä olevan todellinen menestymismahdollisuus, joka ansaitsisi tulla käsitellyksi varsinaisessa materiaalisien kysymysten ratkaisemiseen keskittyvässä prosessissa. Korkein oikeus tyytyi toteamaan, että Vedantan julkaisemien tietojen perusteella sen voi nähdä viestineen siitä, että yritys olisi ottanut vastattavakseen muun muassa ympäristöstandardien asettamisen tytäryhtiöilleen sekä myös käytännössä koulutuksen, valvonnan ja täytäntöönpanomekanismien kautta huolehtineen niiden toimeenpanosta. Huolellisuusvelvoitteen olemassaolon näyttäminen vaikutti tuomioistuimen mukaan mahdolliselta etenkin, kun otettiin huomioon tuohon prosessiin liittyvät laajat editiovelvollisuudet.⁵⁴ Tapaus avanee aiempaa laajempia mahdollisuuksia esimerkiksi yritysvastuuraportoinnin käyttöön tulevilla kanteilla.

3.3 *Common law*'n variaatioita sopimusketjussa

Lungowe ja siihen johtaneet ratkaisut keskittyvät konsernirakenteiseen arvoketjuun. Sopimusrakenteisen arvoketjun osalta ratkaisuja on vähemmän ja nämä ovat ajalta ennen *Lungowe*a. Tältä osin huomio kiinnittyy erityisesti kahteen seikkaan – yhtäältä huolellisuusvelvoitteen soveltuvuuteen sopimusrakenteisessa arvoketjussa ja toisaalta arvo-

ketjun sopimuksellisen hallintamekanismin merkitykseen.

Johtoyrityksen huolellisuusvelvoitteen osalta kanadalainen Ontarion valitustuomioistuimen jouluukuussa 2018 antama ratkaisu *Das v George Weston* käsitteli johtoyrityksen huolellisuusvelvoitetta suhteessa tavarantoimittajan alihankkijan vahinkoa kärsineisiin työntekijöihin.⁵⁵ Loblaws, Kanadan suurin ruoan, vaatteiden ja lääkkeiden jälleenmyyjä, oli tilannut vaatteita yritykseltä, joka oli ulkoistanut tuotantoaan Bangladeshin Rana Plaza -rakennuksessa toimiville New Wave -yhtiöille. Rana Plaza -tehdaskompleksi sortui aiheuttaen yli tuhanen eri vaatealan yritysten työntekijän kuoleman. Kantajat loukkaantuivat tai menettivät omaisia sortumassa. Tapahtuma-aikaan Loblaws osti noin puolet New Waven tuotannosta. Loblaws oli myös hankkinut Bureau Veritakselta sertifiointipalvelun New Waven työntekijöiden työolosuhteiden, myös työturvallisuuden, osalta, mutta ei nimenomaisesti rakennusturvallisuuden osalta.

Suuri osa tapausta koski jälleen prosessuaalisia seikkoja kuten joukkokanteen edellytyksiä, lainvalintaa ja oikeudenkäyntikuluja. Niin alioikeus kuin valitustuomioistuin totesivat tapaukseen soveltuvan *lex loci delicti* -periaatteen mukaisesti Bangladeshin lain, vaikka kantajat yrittivät väittää, että vahinko oli aiheutettu vastaajan kotipaikasta käsin. Täysi-ikäisten kantajien henkilövahinkojen osalta sovellettiin Bangladeshin lain mukaan yhden vuoden vanhenemisaikaa, joten kanne oli tältä osin vanhentunut. Alaikäisten kantajien osalta vuoden vanhenemisaika ei soveltunut, joten tuomioistuimet pääsivät arvioimaan myös kanteen materiaalisioikeudellista perustetta. Tältä osin valitustuomioistuin arvioi bangladeshilaisen tuomioistuimen soveltavan paikallisen oikeuskäytännön puuttuessa englantilaisista oikeutta.

⁵³ Ibid. § 54. Mielenkiintoisesti korkein oikeus viittasi argumentissaan nimenomaisesti tapaukseen *Home Office v Dorset Yacht Co Ltd* (1970 UKHL 2), jossa valvonnan laiminlyönti johti vahingonkorvausvelvollisuuteen. *Trafigura*-sovinnossa (ks. alaviite 12 yllä) voisi myös nähdä olevan kyse valvonnan tietoisesta laiminlyönnistä. Pelkkä arvoketjun valvonnan laiminlyönti ei silti ainakaan toistaiseksi johtane johtoyrityksen vastuuseen *Trafiguran* kaltaisia erityistilanteita lukuun ottamatta.

⁵⁴ Ibid. § 61.

⁵⁵ *Das v George Weston Limited*, 2018 ONCA 1053 (Court of Appeal for Ontario, 20.12.2018).

Ontarion valitustuomioistuimien huomioi Englannin valitustuomioistuimen *Lungowe*, *Okpabi* ja *AAA*-ratkaisut ja niiden tapaan arvioi tilannetta *Chandler*-kriteerien kautta todeten, etteivät nämä täyttyneet etteikä tilaajan ja toimittajan alihankkijan työntekijöiden välillä ollut siten huolellisuusvelvoitteen edellyttämää läheisyyttä.⁵⁶ Tuomioistuin katsoi Loblawsin pyrkineen hallinnoimaan *työturvallisuutta* mutta ei *rakenneturvallisuutta*.⁵⁷ Ratkaisua voikin kritisoida sen suhteen, miten kapeasti tai laajasti mahdollisen huolellisuusvelvoitteen alaa tulisi tulkita. Keskeisemmin voi kysyä, olisiko ratkaisu ollut erilainen, jos *Chandler*-kriteereitä höllentänyt ja johtoyrityksen yritys vastuuviestintää aiempaa enemmän painottanut Englannin korkeimman oikeuden *Lungowe*-ratkaisu olisi ollut saatavilla. Vähimmilläänkin ratkaisu osoittaa kuitenkin sen, että huolellisuusvelvoite voi ulottua myös sopimusrakenteiseen toimitusketjuun ja että *Lungowe*-ratkaisun myötä tämä on aiempaa todennäköisempää.

Toisen näkökulman sopimusrakenteiseen arvotettuun tarjoaa Yhdysvaltain liittovaltion 9. piirikunnan valitustuomioistuimen vuoden 2009 *Doe v Wal-Mart* -ratkaisu, jossa oli myös kyse johtoyrityksen vastuusta sopimustoimittajien työntekijöitä kohtaan.⁵⁸ Valitustuomioistuinvaiheessa kantajina oli Wal-Martin toimittajien työntekijöitä Kiinasta, Bangladeshista, Indonesiasta, Swazimaasta ja Nicaraguasta. Nämä väittivät, että Wal-Martin toimittajiltaan edellyttämistä eettisistä ohjesäännöistä huolimatta toimitusketjussa esiintyi useita ohjesääntörikkkeitä liittyen työturvallisuuteen, työolosuhteisiin, ylitöihin, palkkaukseen ja syrjintään.

Kanne perustui useaan vaihtoehtoiseen oikeusperusteeseen sopimuksenulkoisesta vastuusta sopimusvastuuseen ja perusteettoman edun palautukseen. Tuomioistuin kuitenkin hylkäsi kanteen. Keskeinen peruste tälle oli se, että Wal-Mart oli vuonna 1992 laadituissa ja sopimusten osaksi liitetyissä eettisissä ohjesäännöissä varannut itselleen *oikeuden* valvoa toimittajia, mutta ohjesääntö ei asettanut Wal-Martille *velvollisuutta* tehdä näin. Niin sopimus- kuin sopimuksenulkoisen vastuun kanteet kaatuivat pitkälle Wal-Martin eettisen ohjesäännön rajoittavasta tulkinnasta seuraavaan huolellisuusvelvoitteen puutteeseen.

Kiinnostavinta ratkaisussa on sen sopimuskeisyys. Kanteen ajaminen myös sopimusvastuun alla poikkeaa common law'n sopimuksenulkoisen vastuun lähtökohtatilanteesta. Liittovaltion valitustuomioistuimen mukaan tapaukseen soveltui sopimusvastuun osalta nimenomaan Yhdysvaltojen osavaltiotason oikeus, mikä johti ongelmiin sopimus kolmannen hyväksi -konstruktion soveltamisen osalta. Voi ajatella, että sama tapaus olisi ratkennut eri tavalla, jos kyse olisi ollut moderneimmista eettisistä ohjesäännöistä⁵⁹ tai jos siihen olisi soveltunut sopimuskanteiden osalta liberaalimpi oikeusjärjestys.⁶⁰ Tapaus onkin johtanut kiinnostavaan sopimushallintaa painottavaan kehitykseen kansalaisjärjestöjen alettua laatia johtoyrityksille sopimusehtoja, jotka nimenomaisesti tekevät alihankkijoiden työntekijöistä johtoyrityksen tilaussopimuksen edunsaajia.⁶¹

⁵⁶ Ibid. §§ 177–180.

⁵⁷ Ibid. § 181. Loblawsin tilaamat työsuojeluauditoinnit olivat kiinnittäneet huomiota mm. palohälyttimiin ja hätäpoistumisteihin, joilla voisi nähdä olevan merkitystä myös rakenneturvallisuuden kannalta.

⁵⁸ *Doe v. Wal-Mart Stores, Inc.*, No. 08-55706 (9th Circuit Court of Appeals 2009).

⁵⁹ Eettisten ohjesääntöjen jatkuvasta kehityksestä kohti johtoyritystä osallistavampaa suuntaa ks. *Richard Locke: The Promise and Limits of Private Power: Promoting Labor Standards in a Global Economy.* Cambridge University Press 2013.

⁶⁰ *Doe v Walmart* -tapauksen kaltainen ohjesääntö saattaisi muodostua helpommin johtoyritystä sitovaksi Saksassa, missä sopimuskanteilla on historiallisesti huomattavasti suurempi käyttöala kuin Englannissa tai jopa Yhdysvalloissa. Samoin Yhdysvaltojen eri osavaltioiden välillä voi olla suurta vaihtelua.

⁶¹ Ks. *Corporate Accountability Lab: Test Case* (19.12.2018). Saatavilla: <https://legaldesign.org/calblog/victory-test-case-offers-solution>.

4 Vastuu arvoketjusta mannereurooppalaisen oikeuden näkökulmasta

4.1 Common law'n soveltaminen Manner-Euroopassa

Ylikansallisia vahingonkorvauskanteita nostetaan enenevissä määrin myös mannereurooppalaisilla foorumeilla kuten Hollannissa, Saksassa ja Ruotsissa. Näilläkin foorumeilla ylikansallinen vastuu perustuu yleensä common law'hon ja sen viimeaikaiseen kehitykseen. Taustalla on monen tekijän yhteisvaikutus, mistä keskeisimmät ovat yhtäältä kansainvälisen yksityisoikeuden lainvalintasäännöt ja toisaalta kolonialismin perintö. Henkilövahinkojen osalta kansainvälisen yksityisoikeuden lainvalintasäännöt viittaavat lähtökohtaisesti vahingon ilmenemispaikan lakiin ja kolonialismin vuoksi useissa tuotannon kannalta keskeisissä maissa tämä laki perustuu ainakin osin common law'hon. Samalla on kuitenkin huomioitava, että moni prosessuaalinen seikka liittyen vaikkapa todisteluun, oikeusavun saantiin tai oikeudenkäyntikulujen arviointiin saattaa poiketa manner-Euroopassa common law-maiden käytännöistä.⁶² Tässä alajaksossa tarkastelemme kahta tuoretta esimerkkiä mannereurooppalaisista tapauksista, joissa sovelletaan common law'ta.

Hollannissa on viime vuosina pantu vireille lukuisia, yleensä Royal Dutch Shell -öljy-yhtiötä vastaan suunnattuja kanteita.⁶³ Yksi näistä on ns. *Milieudefensie*-tapaus.⁶⁴ Tapauksessa on kyse neljästä erillisestä öljyvudon aiheuttamaa ympäristövahinkoa koskevasta vahingonkorvauskanteesta, jotka nigerialaiset kantajat nostivat hollantilaisen kansalaisjärjestön avustamana Shell-yhtiötä ja sen nigerialaista tytäryhtiötä vastaan. Kanteet hylättiin yhtä lukuun ottamatta alioikeudessa, mutta valitus-tuomioistuimen joulukuussa 2015 antama välituo-

mio salli kaikkien kanteiden edetä varsinaiseen oikeudenkäyntiin, jota ei ole vielä käyty.

Valitustuomioistuimen ratkaisu on vastuun näkökulmasta merkittävä, sillä se muutti alioikeuden päätöstä juuri emoyhtiön mahdollisen korvausvelvollisuuden suhteen.⁶⁵ Tämän kirjoituksen kannalta tapauksen tärkeimmät oikeuskysymykset koskivat sitä, ulottuiko hollantilaisen tuomioistuimen toimivalta myös nigerialaiseen tytäryhtiöön ja siihen, miten emoyhtiön huolellisuusvelvoite määrytyi. Edellisen suhteen ratkaisu tukeutui Hollannin kansallisiin prosessioikeudellisiin säännöksiin, jotka perustivat tuomioistuimelle molemmat vastaajat kattavan toimivallan etenkin, kun tytäryhtiön toiminta oli olennaista emoyhtiön vastuun arvioinnin kannalta.⁶⁶ Jälkimmäisen kysymyksen suhteen valitustuomioistuin katsoi tapaukseen soveltuvan Nigerian oikeuden sallivan emoyhtiön vastuuaseman tytäryhtiöidensä ja näiden tytäryhtiöiden toimista. Näin oli varsinkin silloin, kun kyse oli öljyvuo- tojen kaltaisista ennalta-arvattavista ympäristövahingoista, joita emoyhtiö pyrki aktiivisesti ehkäisemään konserniohjeituksella ja jopa puutumalla tytäryhtiöiden operatiiviseen toimintaan.⁶⁷

Vaikka tuomioistuin jättikin vastuun materiaalistien edellytysten arvioinnin prosessin seuraavaan vaiheeseen, huomattavaa on, että valitustuomioistuimen hahmottelema huolellisuusvelvoite jäsenyi suoraan englantilaisen oikeuskäytännön viitoittamana. Nigerian oikeuden katsottiin ainakin sopimuksenulkoisen vastuun osalta kuuluvan common law -järjestelmään ja siten mahdollistavan englantilaisen sopimuksenulkoisen vahingonkorvausvastuun soveltamisen, ja hollantilainen valitustuomioistuin arvioikin vastuuaseman etenkin *Caparo v Dickman* ja *Chandler v Cape* -tapauksen valossa.

Toinen esimerkki Englannin oikeuden vaikutuksesta johtoyrityksen huolellisuusvelvoitteen syntyyn siviilioikeudellisten järjestelmien piirissä

⁶² Ks. esim. Goldhaber 2013.

⁶³ *Cees de Groot: The "Shell Nigeria Issue": Judgments by the Court of Appeal of The Hague, The Netherlands. European Company Law* 13(3) 2016, s. 98–104.

⁶⁴ Gerechtshof Den Haag, 200,126,843-01 200,126,848-01 (18.12.2015).

⁶⁵ Ibid. § 3.2.

⁶⁶ Ibid. §§ 3.3–3.4.

⁶⁷ Ibid. § 3.2.

on Saksassa vuoden 2019 alussa annettu *Jabir v KiK* -ratkaisu.⁶⁸ Tapaus perustui Pakistanissa vuonna 2012 tapahtuneeseen tehdasonnettomuuteen, jossa kuoli 258 saksalaisen KiK Textilien GmbH -vaateketjun alihankkijan työntekijää. Pakistanilaiset kantajat nostivat saksalaisessa alioikeudessa vahingonkorvauskanteen, jonka perusteena oli johtoyrityksen huolimattomuus alihankkijatehtaan rakennus- ja työturvallisuudesta. KiK-vaateketju oli alihankkijansa merkittävin asiakas ja se oli ilmaissut paitsi hankintasopimuksissaan myös yritysvastuuraportoinnissaan edellyttävänsä turvallista työympäristöä ja tekevänsä säännöllisiä tarkastuksia alihankkijoidensa tiloihin. Kanteen mukaan johtoyritys oli siis järjestänyt arvoketjunsä tavalla, jonka myötä se otti valvontaansa monia alihankkijan turvallisuuskäytäntöjä.

Saksalainen tuomioistuin katsoi olevansa toimivaltainen käsittelemään kanteen mutta hylkäsi sen Pakistanin oikeutta soveltaen perusteeltaan vanhentuneena. Vaikka tuomioistuin ei siis arvioinutkaan vastuun aineellisia edellytyksiä, tapaus on kiinnostava kahdesta syystä. Ensinnäkin *Jabir v KiK* poikkeaa useista muista tapauksista siinä, että kannetta ajettiin johtoyritystä vastaan sen itsenäisen alihankkijan eikä tytäryhtiön toiminnasta aiheutuneesta vahingosta. Vaikka kyse on vastuun ulottamisesta sopimusrakenteiseen arvoketjuun, tapauksen herättämät oikeuskysymykset ovat kuitenkin samoja kuin englantilaisten ja hollantilaisten konsernirakenteisten arvoketjujen osalta: oliko johtoyritys konkreettisesti valvonut ja hallinnoinut alihankkijaa vastuukysymyksen kannalta merkityksellisissä asioissa.⁶⁹ Kanteen perustaminen johtoyrityksen huolellisuusvelvoitteeseen alihankkijan työntekijöitä kohtaan on luonnollista, sillä *Jabir v KiK* -tapaukseen sovellettiin Pakistanin oikeutta, joka common law -järjestelmään kuuluvana heijasteli englantilaista doktriinia. Vanhenemisaikaan liittyneestä epäonnistumisestaan huolimatta tapaus osoittaa, että saksalaiset tuomioistuimet ovat aina-

kin periaatteessa avoimia sopimusperusteisesta arvoketjusta kumpuaville vahingonkorvauskanteille.

4.2 Mannereurooppalaiseen oikeuteen perustuvien oikeusjärjestelmien soveltaminen

Yllä on käsitelty vastuun kannalta merkityksellisten huolellisuusvelvoitteiden kehitystä common law'n alla ja sen soveltamista mannereurooppalaisissa tuomioistuimissa. Tässä alajaksossa keskiöön nousevat yhtäältä common law'n ja mannereurooppalaiseen oikeuteen perustuvien oikeusjärjestelmien mahdolliset erot johtoyrityksen vastuun hahmottamisessa arvoketjussa ja toisaalta kysymys siitä, miten mannereurooppalaiseen oikeuteen perustuvat oikeusjärjestelmät voivat tulla sovelletuiksi arvoketjuriitoihin common law'n valta-asemasta huolimatta.

Kuten yllä on todettu, englantilaisessa common law'ssa sopimuksenulkoisen huolimattomuusvastuun edellytyksenä on huolellisuusvelvoite, jota on rikottu vahinkoa aiheuttaen. Mannereurooppalaiseen oikeuteen perustuvissa järjestelmissä huomio ei niinkään ole huolellisuusvelvoitteessa vaan ihmisten perustavanlaatuisissa oikeuksissa. Esimerkiksi Ranskan tai Saksan oikeusjärjestelmissä huolimattomuusperusteisen vastuun lähtökohtana ei niinkään painoteta tietyissä tilanteissa realisoituvaa velvollisuutta *suojella toisia vahingolta* (huolellisuusvelvoite), vaan jokaisen oikeutta olla *lähtökohtaisesti suojassa vahingolta*. Tästä syystä esimerkiksi *van Dam* näkee sopimuksenulkoisen huolimattomuusvastuun soveltuvan lähtökohtaisesti paremmin arvoketjuissa tapahtuvien kolmansia koskevien vahinkojen korvaamiseen mannereurooppalaiseen oikeuteen perustuvissa järjestelmissä kuin common law'ssa.⁷⁰

Vaikka common law'n soveltaminen on toistaiseksi hallinnut oikeuskäytäntöä, mannereurooppalaiseen oikeus voi tulla sovellettavaksi arvoketjuis-

⁶⁸ Landgericht Dortmund, 7 O 95/15 (10.1.2019).

⁶⁹ Ks. Ingrid Heinlein: Zivilrechtliche Verantwortung transnationaler Unternehmen für sichere und gesunde Arbeitsbedingungen in den Betrieben ihrer Lieferanten. Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht 2018 s., 276–283.

⁷⁰ van Dam 2011, s. 243–244.

sa tapahtuviin riitoihin. Yhtäältä kansainvälisen yksityisoikeuden säännöt voivat viitata tällaisen oikeusjärjestelmän soveltumiseen esimerkiksi silloin, kun vahinko on tapahtunut maassa, jonka oikeusjärjestelmä perustuu mannereurooppalaisen oikeuden traditioon. Mannereurooppalainen oikeus on kuitenkin sirpaleisempaa eikä sen osalta ole tarjolla yhtä keskeistä foorumia kuin Englannin korkeammat oikeusasteet common law'n osalta. Yhteisen oikeusperinteen kehittämisen sijaan käytännöllisemmäksi vaihtoehdoksi tulee tällöin se, että soveltuva laki määritellään muuten kuin kansainvälisen yksityisoikeuden perinteisten lähtökohtien mukaan. Tämä voi toteutua eri tavoilla.

Joissain tapauksissa kansainvälisen yksityisoikeuden säännöt saattavat mahdollistaa johtoyrityksen sijaintivaltion oikeusjärjestelmän soveltumisen. Ympäristövahinkojen osalta Rooma II -asetuksen 7 artikla mahdollistaa vahingon aiheuttamisaikan oikeuden soveltamisen vahingon ilmenemisaikan oikeuden sijaan. Jäljempänä käsiteltävässä *Arica v Boliden* -tapauksessa juuri arvoketjun johtoyrityksen kotipaikka nähtiinkin vahingon aiheuttamisaikana. Rooma II -asetuksen 16 artikla taas mahdollistaa vastuukysymysten määrittelemisen ”kansallisesti pakottaviksi säännöksiksi”, joita voitaisiin soveltaa vahingon ilmenemisaikasta huolimatta. Tämä vaihtoehto on herättänyt viime aikoina huomattavasti keskustelua ja Sveitsissä jopa pitkälle edenneen lakiehdotuksen.⁷¹ Kolmannen vaihtoehdon lainvalinnan räätälöinnille tarjoaa keskittymisen arvoketjun hallinnan kannalta keskeiseen sopimusliittymään. Tämä voi tapahtua joko alistamalla arvoketjun hallinta tietyille hallintasopimuksessa nimetyille oikeusjärjestelmälle, kuten Bangladesh Accord -sopimuksen uusimmassa versiossa Hollannin oikeudelle,⁷² tai sitten keskittymällä sopi-

muksenulkoisen vastuun sijaan sopimusvastuuseen *Doe v Walmart* -tyyppisellä hallintasopimusliittämällä kanteella.

Toistaiseksi selkeimmän esimerkin siviilioikeudellisen järjestelmän soveltumisesta yksityisoikeudellisen vastuun arviointiin ylikansallisessa arvoketjussa tarjoaa ruotsalainen *Arica v Boliden* -tapaus.⁷³ Boliden Mineral AB oli 80-luvun alkupuolella myynyt chileläiselle Promel-yritykselle kuonaa käsittelyä varten. Kantajat väittivät, että Boliden oli myynyt kuonan tietäen, ettei Promel osaisi käsitellä sitä oikealla tavalla. Lopulta kuona olikin läjitetty peittämättä ulkoilmaan, mistä aavikkotuulet levittivät kuonan sisältämää arsenikkia läheisille asutusalueille. Tapausta puitiin alun perin Chilessä, mutta koska Promel oli tehnyt konkurssin, kantajat nostivat vahingonkorvauskanteen Bolidenia vastaan Skellefteån käräjäoikeudessa.

Tapaukseen liittyy jälleen lainvalintaa koskeva haaste. Käräjäoikeus totesi tilanteeseen soveltuvan vahingon ilmenemisaikan eli Chilen lain, kun taas hovioikeus totesi tilanteeseen soveltuvan Rooma II -asetusta edeltävän ruotsalaisen sääntelyn, jonka perusteella tapauksen arviointiin soveltui vahingon aiheuttamisaikan eli Ruotsin laki – johtoyrityksen katsottiin aiheuttaneen vahingon toimillaan Ruotsista käsin. Kumpikin oikeusjärjestelmä olisi soveltuvalta osin ollut mannereurooppalaisen tuottamuvastuun piirissä. Tapauksessa keskeisin ero lakien välillä koskikin vanhenemisajan laskemista. Chilen lain mukaan vahinko ei olisi vanhentunut, koska arsenikin vaikutus näkyi yhä ympäristössä, kun taas Ruotsin lain mukaan se oli vanhentunut, koska ruotsalaisen pääsäännön mukaan vanheneminen lasketaan vahingon aiheutumispäivästä. Tällä perusteella hovioikeus hylkäsi kanteen vanhentuneena.

Skellefteån käräjäoikeus oli kuitenkin ehtinyt

⁷¹ Lakiehdotuksen 16.077 (2018) keskeisistä säännöksistä ks. *Nationalrat (Schweiz): Zusatzbericht der Kommission für Rechtsfragen vom 18. Mai 2018 zu den Anträgen der Kommission für einen indirekten Gegenentwurf zur Volksinitiative «Für verantwortungsvolle Unternehmen – zum Schutz von Mensch und Umwelt» im Rahmen der Revision des Aktenrechts 2018*, saatavilla osoitteessa www.parlament.ch/centers/kb/Documents/2016/Kommissionsbericht_RK-N_16.077_2018-05-18.pdf.

⁷² Bangladesh Accord -sopimuksesta ja siihen liittyvistä väliesmenettelyistä ks. *Jaakko Salminen: The Accord on Fire and Building Safety in Bangladesh—A New Paradigm for Limiting Buyers' Liability in Global Supply Chains? American Journal of Comparative Law* 66(2) 2018, s. 411–451.

⁷³ *Arica Victims KB v Boliden Mineral AB*, josta ks. sekä Ylemmän Norlannin hovioikeuden 27.3.2019 antama tuomio tapauksessa T 294-18 sekä Skellefteån käräjäoikeuden 8.3.2018 antama tuomio tapauksessa T 1012-13.

käsitellä kanteen myös substanssikysymyksen osalta. Vaikka käräjäoikeuden tuomiosta ei sinänsä voi tehdä laajalle meneviä päätelmiä, se avaa kuitenkin yhden näkökulman siihen, miten vahingonkorvausvelvollisuutta voitaisiin arvioida mannereuoppalaisessa oikeusjärjestelmässä. Käräjäoikeuden mukaan tapaukseen soveltuivat Chilen yleiset sopimuksenulkoisen vastuun säännöt ja näiden culpa-periaate, jonka mukaan huolimattomuudella aiheutetut vahingot on korvattava.⁷⁴ Käräjäoikeus totesi Bolidenin olleen huolimaton, kun sen edustajat olivat Promelin tiloissa vieraillessaan nähneet, että arsenikkipitoista kuonaa varastoititiin peittämättä ulkosalla. Bolidenin edustajien olisi pitänyt ymmärtää, että vähäateisessa aavikkoilmastossa tuulet levittäisivät kuonakasasta helposti haitallisia aineita lähistöllä oleville asutusalueille, mikä käräjäoikeuden mukaan täytti huolimattomuuden kriteerin. Vahingon syy-yhteydestä ei käräjäoikeuden mielestä annettu kuitenkaan riittävää näyttöä, sillä kantajien sinänsä kohonnutta arsenikkipitoisuutta ei voitu luotettavasti yhdistää vahinkoihin.

Vaikka *Arica v Boliden* ratkesikin vastaajan eduksi, tapaus viittaa siihen, että mannereuoppalaisen perinteen mukainen tuottamuksen arviointi olisi yksinkertaisempaa kuin yllä käsitellyissä common law -tapauksissa edellytetty huolellisuusvelvoitteen olemassaolon argumentointi. Tuomioistuimen ei tarvinnut keskittyä sen arviointiin, oliko Bolidenilla huolellisuusvelvoite vai ei. Sen sijaan arviointi kohdistui ainoastaan siihen, oliko se toiminut huolimattomasti suhteessa Promelin käsitteilylaitoksen lähiympäristön asukkaisiin. Vaikka yksittäisen käräjäoikeuden ratkaisusta ei voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä, *Arica v Boliden*

-tapaus vaikuttaisi tukevan oikeuskirjallisuudessa esitettyjä arvioita common law'n ja mannereuoppalaisen perinteen mukaisten oikeusjärjestelmien eroista suhteessa sopimuksenulkoiseen vastuuseen ylikansallisissa arvoketjuissa.

4.3 Entä Suomessa?

Suomessa ei ole tietääksemme nostettu kirjoituksessa jo käsiteltyjen tapausten kaltaisia vahingonkorvauskanteita. Alkukesästä 2019 muodostetun hallituksen ohjelmaan sisältyi kuitenkin kirjaus yritys vastuulaista. Vaikka sen mahdollisesta sisällöstä ei ole vielä saatavilla tietoja, hallitusohjelmakirjauksen lobbauksesta vastanneen Ykkösketjuun-kampanjan kantaviin teemoihin kuului tehokkaiden oikeussuojakeinojen takaaminen. Toteutuessaan tämä voisi merkitä esimerkiksi lainvalintaa koskevaa pakottavaa säännöstä, jonka perusteella Suomen laki tulisi suoraan sovellettavaksi, mikäli kotimaisen yrityksen ulkomaisen tytäryhtiön tai sopimus-kumppanin toiminta johtaisi ihmisoikeusloukkaukseen. Samalla jotkin suomalaiset yritykset ovat jo liittyneet yksityisiin arvoketjun vastuullisuutta koskeviin hallintasopimuksiin, kuten omat lainvalinta- ja prosessisäännökset sisältävään Bangladesh Accord -sopimukseen. Poissuljettua ei ole sekään, että kansainvälisen yksityisoikeuden säännöt johtaisivat Suomen oikeuden soveltumiseen ylikansalliseen arvoketjuun liittyvässä riidassa.

Vaikka yksityisoikeudellisesta vastuusta ei ole suoria esimerkkejä, kyse ei ole Suomen oikeudelle vieraasta konstruktiosta. Esimerkiksi ajatusta sopimusrajat ylittävästä vastuusta on pohdittu laajasti pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa.⁷⁵ Sen toteu-

⁷⁴ Käräjäoikeuden ratkaisun kohta 9.7.1, s. 123–124.

⁷⁵ Ks. esim. *Jan Hellner*: Linked Contracts. Teoksessa Ross Cranston (ed): Making Commercial Law: Essays in Honour of Roy Goode. Clarendon 1997, s. 166–189; *Mika Hemmo*: Sopimus ja delikti. Lakimiesliiton Kustannus 1998; ja *Stefan Lindskog*, Betalning: om kongruent infriande av penningsskulder och andra betalningsrättsliga frågor. Norstedts Juridik 2018, s. 223 ss. Väitöskirjoissa aihetta ovat käsitelleet Ruotsissa *Laila Zackariasson*: Direktkrav. Lustus Förlag 1999; Tanskassa *Vibe Ulfbeck*: Kontraktens relativitet. Thomson GadJura 2000; Norjassa *Amund Tørum*: Direktkrav ved kjøp, tilvirkning og entreprise – formuerettslige analyser i komparativ belysning. Universitetet i Bergen 2006; ja Suomessa *Olli Norros*: Vastuu sopimusketjussa. Sanoma Pro 2007. Mainitut tutkimukset perustuvat osin aiempaan ranskalaiseen, saksalaiseen ja englantilaiseen keskusteluun, joista esim. *Markesinis* 1987 ja *Whittaker* 1995. Teoreettisesti kattavan funktionaalisen analyysin tarjoaa *Peter Krebs*: Sonderverbindung und außerdeltiktische Schutzpflichten. CH Beck 2000. Näiden tutkimusten keskiössä on yleensä sopimusketju itsessään eikä niinkään yhtiö- ja sopimusrajat ylittävät arvoketjuhallinta.

tuminen erityisesti velvoiteoikeuden yleisten oppien perusteella on kuitenkin jäänyt epäselväksi, ja käytännössä tällainen vastuu on yleensä perustunut erityissääntelyyn, kuten kuluttajansuojaan ja tuotevastuuseen.⁷⁶ Emme pysty tässä kirjoituksessa arvioimaan laajemmin *arvoketjuteoriasta* mahdollisesti seuraavaa velvoiteoikeuden yleisten oppien kehitystä, vaan se jää tulevan tutkimuksen varaan. Joitakin huomioita voi kuitenkin esittää. Tässä kirjoituksessa käsiteltyjä oikeustapauksia muistuttavia vastuumuotoja löytyy esimerkiksi ympäristövahinkoja tai työoikeutta koskevasta lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä. Näiden sääntelylohkojen merkitys yritys vastuuliittännäiselle vastuulle ei ole satumaa. Pikemminkin on niin, että ympäristövastuu ja mekanismit, joilla pyritään suojelemaan työntekijöitä alihankintatilanteissa, konkretisoivat usein oikeudellisesti hyvin epämääräiseksi jäävää vastuuta arvoketjussa.

Ympäristövahinkojen korvaaminen on 1990-luvun puolivälistä saakka perustunut erityislainsäädäntöön, jonka keskeinen säädös on laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (ympäristövahinkolaki, 737/1994). Ympäristövahinkolain yleisestä vahingonkorvausoikeudesta poikkeavia ominaispiirteitä ovat muun muassa syy-yhteysvaatimusten lieventäminen ja ankara vastuu, joka kattaa lain 7 §:n mukaan paitsi vahinkoon johtaneen toiminnanharjoittajan myös muut niihin rinnastettavissa olevat toimijat. Tämän kirjoituksen kannalta ympäristövahinkolain merkitys on siinä, miten se laajentaa korvausvelvollisten piiriä ja tarkentaa sen määräytymistä. Lain esitöissä arvioitiin erityisesti rinnastamisen edellytyksiä, joihin lukeutuivat etenkin rinnastettavan määräysvalta, taloudelliset suhteet toiminnanharjoittajaan ja toiminnasta tavoiteltava taloudellinen etu.⁷⁷ Oikeuskäytännössä merkittävämmäksi kysymykseksi on kuitenkin noussut

se, miten toiminnanharjoittaja määrittellään sopimussuhteessa.⁷⁸

Valtaosa merkittävimmästä oikeuskäytännöstä koskee yksittäisistä urakkasopimuksista juontuvia ympäristövahinkoja, eivätkä ne siten mahdollista pitkälle menevää analogiaa tässä kirjoituksessa hahmotellun ylikansallisen vastuun suhteen.⁷⁹ Eri asemassa on kuitenkin KKO 2011:62, jossa korkein oikeus katsoi öljy-yhtiön olevan toiminnanharjoittajana korvausvelvollinen sinänsä itsenäisesti toimineen huoltoasemayrityksen toiminnasta johtuneesta ympäristövahingosta. Ratkaisu perustui suurelta osin kansallisesti toimivan öljy-yhtiön ja huoltoasemayrityksen väliseen laajaan ja pitkäkestoiseen sopimuskokonaisuuteen, joka asetti yritykselle pitkälle meneviä velvoitteita muun muassa öljy-yhtiön omistaman polttoainevälineistön tarkkailun ja huollon suhteen. Korkeimman oikeuden mukaan sopimuskokonaisuuden ehdot olivat niin ahtaat, että vahingon aiheuttaneessa bensiinijakelussa oli olennaisesti kyse myös öljy-yhtiön liiketoiminnasta.⁸⁰

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty tapauksen täsmentävän korvausvelvollisen määräytymistä, kun johtoyrityksen ja sen sopimuskumppanin suhteessa on olennaisilta osin kyse samasta liiketoiminnasta eikä ympäristövahingon aiheuttanut toiminta liity esimerkiksi yksittäiseen toimeksiantosuhteeseen.⁸¹ Tapaus kiinnittyikin vahvasti siihen sopimuskokonaisuuteen, jolla neuvotteluvoimaltaan hyvin eritasoiset toimijat kytkeytyvät osaksi samaa arvoketjua. Öljy-yhtiön ja huoltoasemayrityksen väliset toiminta-, yhteistoiminta- ja markkinointisopimukset valvonta- ja omistuksenpidätysehtoineen muodostivat kokonaisuuden, jossa johtoyrityksen liiketoiminta limittyi korvausvelvollisuuteen johtavalla tavalla sen itsenäisen sopimuskumppanin liiketoiminnan kanssa.

⁷⁶ Toisaalta esimerkiksi tuotevastuusääntelyn taustalla on velvoiteoikeuden yleisten oppien kehitys muualla, erityisesti Yhdysvalloissa. Jane Stapleton: Product Liability. Butterworths 1994.

⁷⁷ HE 165/1992 vp, s. 26–27.

⁷⁸ Ks. Erkki Hollo – Pekka Vihervuori – Robert Utter: Ympäristövahinkolaki. Alma Talent 2018, s. 286–289.

⁷⁹ Ks. KKO 1999:124, KKO 2001:62 sekä KKO 2012:29.

⁸⁰ KKO 2011:62, kohdat 18–20.

⁸¹ Hollo – Vihervuori – Utter 2018, s. 266–268.

Vaikka tapauksessa onkin kyse ympäristövahinkoihin liittyvästä erityistilanteesta, KKO 2011:62 asettuu luontevasti kotimaiseksi esimerkiksi vastuusta arvoketjussa varsinkin, kun korkein oikeus toteaa vastaavien mahdollisuuksien olleen olemassa jo ennen erityisen ympäristövahinkolain säätämistä. Käytännössä kyse on samankaltaisesta oikeudellisesta arviosta, jota eri common law -maiden tuomioistuimet ovat käsitelleet *hallinnan* avulla: johtoyrityksen ja alihankkijan keskinäinen suhde oli järjestetty niin, että johtoyrityksen voitiin katsoa hallinnoivan sopimuskumppaninsa ympäristövahinkoon johtanutta toimintaa ja sen keskeisiä reunaehtoja. Jos tapaus siirrettäisiin ympäristövastuun piiristä esimerkiksi ihmisoikeusvastuuseen, tapauksen ytimessä olleen sopimuskokonaisuuden arviointi voisikin keskittyä franchisingsopimusten ja bensiinipumppujen omistuksen sijaan esimerkiksi toimitussopimuksen sosiaalisiin ehtoihin tai sopimuskumppanille asetettuihin sertifiointi- ja auditointivelvoitteisiin. Kyse on yksinkertaisesti tavoista, joilla johtoyritys hallitsee arvoketjuunsa kuuluvien toimijoiden liiketoimintaratkaisuja. Mikäli johtoyrityksen sosiaalisten- tai ympäristöriskien hallintamekanismit *Jabir v Kik* ja *Lungowe v Vedanta*-tapauksen mukaisesti käytännössä määrittävät arvoketjukumppaniensa toiminnan muodot ja rajat, saataisi johtoyritys tulla nähdyksi tytäryhtiön tai alihankkijan sijaan toiminnanharjoittajana.

Ympäristövahinkolaki ja sen perusteella syntynyt oikeuskäytäntö on luonnollisesti erityistapaus eikä sitä voi ongelmitta yleistää ylikansallisiin arvoketjuihin. Orastavia vastuun muotoja on kuitenkin löydettävissä myös muilta lainsäädännön lohkoilta kuten työoikeudesta. Laki tilaajan selvityselvyydestä ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (tilaajavastuulaki, 1233/2006) asettaa 5 §:llä (678/2015) johtoyritykselle laiminlyöntimaksun uhalla velvollisuuden pyytää toimittajilta taustatietoja siitä, että nämä täyttävät sopimuspuolina ja työnantajina niille asetetut velvoitteet. Pää-

piirteiltään samanlainen säännös sisältyy myös lakiin työntekijöiden lähettämisestä (447/2016), jonka 15 § asettaa rakennuttajalle tai pääurakoitsijalle velvollisuuden pyytää lähettävältä yritykseltä selvityksen, jos lähetetylle työntekijälle ei ole maksettu laissa tarkoitettua vähimmäispalkkaa. Vaikka säädösten asettama vastuu ei ole erityisen kunnianhimoinen eikä se käytännössä kata kuin rakennusteollisuuden, varsinkin työntekijöiden lähettämisestä annetun lain taustalla piirtyy mahdollisuus laajemman vastuun muotoutumiseen. Uudistettu laki työntekijöiden lähettämisestä perustuu EU:n ns. täytäntöönpanodirektiiviin, jonka 12 artiklaan sisältyi mahdollisuus säätää vastuusta ”välittömästä alihankintasuhteesta” siten, että toimeksiantaja olisi yhteisvastuullinen alihankkijan maksamatta jättämistä palkkasaatavista.⁸² Tätä mahdollisuutta arvioitiin valiokuntakäsittelyn aikana, mutta laki päädyttiin toteuttamaan tavalla, joka oli ”hallinnollisesti kevyt ja tehokas -- ilman suomalaiselle oikeusjärjestykselle vierasta yhteisvastuuta”.⁸³ Vaikka ympäristövahinkolaki, tilaajavastuulaki ja laki työntekijöiden lähettämisestä ovatkin soveltamisalaltaan ja vastuullisuuskytkennöiltään rajattuja, niiden taustalta hahmottuu arvoketjun kattavan vastuun muutos ja nopea kehitys.

5 Kohti arvoketjuvastuuta?

Tässä kirjoituksessa käsittelemämme oikeustapaukset osoittavat, että johtoyritysten yksityisoikeudellinen vastuu arvoketjussa yritys vastuuliitännäistä vahingoista on murrosvaiheessa. Varsinkin englantilaisen common law’n viimeaikainen kehitys antaa viitteitä uudenlaisen *arvoketjuvastuun* muotoutumisesta. Yhtiö- ja sopimusrakenteet kattavan arvoketjuvastuun yksityisoikeudellinen toteutuminen näyttäisi mahdolliselta muissakin oikeusjärjestelmissä jo yksityisoikeuden yleisten oppien perusteella, ja sen muodostumista tukevat paitsi lisääntyvä vastuullisuussääntely myös yksityisten

⁸² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/67/EU palvelujen tarjoamisen yhteydessä tapahtuvasta työntekijöiden lähettämisestä työhön toiseen jäsenvaltioon annetun direktiivin 96/71/EY täytäntöönpanosta sekä hallinnollisesta yhteistyöstä sisämarkkinoiden tietojenvaihtojärjestelmässä annetun asetuksen (EU) N:o 1024/2012 (IMI-asetus) muuttamisesta, artikla 12(1) ja 12(6).

⁸³ TyVM 3/2016 vp – HE 39/2016 vp, s. 5–6.

hallintainstrumenttien kehitys. Päättämme kirjoituksen lyhyellä katsauksella näin hahmottuvan arvoketjuvastuun todennäköisiin kehityskuluihin.

Yksityisoikeudellisen arvoketjuvastuun toteutumisessa on lukuisia ongelmakohtia, joista keskeisimmät liittyvät yhtäältä yhtiö- ja sopimusrajat ylittävän vastuun käytännön toteutumiseen ja toisaalta kansainvälisen yksityisoikeuden vastuun paikallistamisen kriteereihin. Vastuun käytännön toteutumisen osalta nykytilanteen voi yksinkertaistaen muotoilla niin, että arvoketjun vastuullisuuden aktiivinen hallinta voi perustaa yksityisoikeudellisen vastuun ja että hallinnoimatta jättäminen mahdollistaa sen välttämisen. Tässä mielessä yritysten kannattaisi siis sanoutua irti arvoketjujensa aktiivisesta hallinnoimisesta, jos niiden tavoitteena on minimoida ylikansallisesta tuotannosta juontuva litigaatoriski. Liiketaloudelliset syyt, yhteiskunnallinen paine, lisääntyvä sääntely sekä yksityisoikeudellisen vastuun kriteerien laventuminen kannustavat kuitenkin johtoyrityksiä arvoketjun vastuullisuuden avoimeen hallintaan ja luovat siten vastapainon hallinnan välttämislle. Asettui tuotatuskynnys mihin tahansa, jatkokysymykset esimerkiksi näyttötaakasta ja defensesista tulevat työllistämään tuomioistuimia vielä pitkään. Vaikka tulevaa kehitystä onkin vaikea arvioida, tuotevastuun historiallinen kehitys ensin uudeksi tuotatusvastuun muodoksi ja sitten kohti ankarahkoa vastuuta rajoitetuin defensessein voisi tarjota yhden mahdollisesti analogian.⁸⁴

Kansainvälisen yksityisoikeuden osalta tilanne on samoin monella tapaa avoin. Kysymys eri oikeusjärjestysten prosessuaalisten ja materiaalistien kannemahdollisuuksien ja defensesien yhteensovittamisesta on vaikea. Johtoyrityksen korosteista vastuuasemaa puoltaa sen keskeinen rooli arvoketjun hallinnoijana. Samaan aikaan kansainvälinen yksityisoikeus korostaa kuitenkin vahingon aiheuttamipaikan eli johtoyrityksen sijaintipaikan lain sijaan vahingon ilmenemispaidan lain soveltumista. Voi kysyä, pitäisikö oikeustilaa kehittää niin, että johtoyrityksen sijaintipaikan laki toimisi erään-

laisena perälautana, joka mahdollistaisi johtoyrityksen saattamisen vastuuseen silloin, kun vahingon ilmenemispaidan laki ei tällaista vastuuta mahdollista. Tämänkaltaisen ylikansallista arvoketjua koskeva kansallisesti pakottava säännös on jo sisällytetty yritys vastuulaki luonnokseen muun muassa Sveitsissä.

Näiden yksityisoikeudellisten tendenssien lisäksi arvoketjuvastuun kehitystä tukevat ja raamittavat jatkossakin myös vastuullisuussääntely ja yksityisen hallinta. Vaikka sitovaan kansainväliseen sääntelyyn on vielä matkaa, erilaiset soft law -instrumentit ovat 2010-luvulla hahmotelleet yksityiskohdaisia ja kattavia arvoketjuvastuumalleja, jotka ovat toimineet käytännön esimerkkeinä ylikansalliselle yritys vastuusääntelylle. Osin näiden instrumenttien ohjaamana kansallinen sääntely asettaa johtoyrityksille entistä vahvempia velvoitteita ylikansallisten arvoketjujensa ulkoisvaikutusten ymmärtämiseen ja hallintaan, mikä heijastuu suoraan yksityisoikeudellisen vastuun todennäköisyyteen ja toimii signaalina myös sen tuomioistuin vetoiselle kehitykselle.

Uudet yksityiset hallintainstrumentit, kuten Bangladesh Accord -hallintasopimus ja eettiset ohjesäännöt, jotka nimeävät alihankkijoiden työntekijät nimenomaisiksi edunsaajiksi, korostavat puolestaan sopimus vastuuta vaihtoehtona sopimusten ulkoiselle vastuulle. Sopimus vastuuta voi paitsi helpottaa todistustaakka sääntöjä myös ottaa nimenomaisesti kantaa kansainvälisen yksityisoikeuden kysymyksiin. Vaikka kyse on periaatteessa yksittäisistä hallintasopimuksista, saattaa niiden leviämällä olla laajempia vaikutuksia. Voi esimerkiksi ajatella, että korostunut sopimusfokus voisi ennen pitkää johtaa myös perinteisempien eettisten ohjesääntöjen ja muiden hallintainstrumenttien osalta sopimus vastuun helpompaan soveltumiseen sopimusten ulkoisen vastuun sijaan.

Vaikka kirjoituksessa käsitellyt oikeustapaukset ovatkin ulkomaista perua, arvoketjuvastuun kansainväliset kehityskulut koskettavat enenevässä määrin myös suomalaisia yrityksiä. Kansallisen

⁸⁴ Salminen 2019.

yritysvastuulain mahdollinen säätäminen, konserni- ja alihankkijaverkostojen levittyminen common law -maihin ja kotimaisten yritysten liittyminen kansainvälisiin arvoketjuhallintasopimuksiin lisäävät yksityisoikeudellisen arvoketjuvastuun todennäköisyyttä myös Suomessa. Jo olemassa oleva kansallinen oikeuskäytäntö ja lainsäädännöstä ilme-

nevät arvoketjuvastuun lievemmat muodot tukevat tätä kehitystä, ja *Arica v Boliden* -tapaus osoittaa ylikansallisilla vahingonkorvauskanteilla jo olevan menestymisen mahdollisuuksia Pohjoismaissa.

Jaakko Salminen ja Mikko Rajavuori